

Gabriela Paprotna

Realizacja założeń reformy edukacji na szczeblu wychowania przedszkolnego : w ocenie nauczycieli

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (20-21), 109-117

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gabriela Paprotna

Realizacja założeń reformy edukacji na szczeblu wychowania przedszkolnego

(w ocenie nauczycieli)

Wprowadzenie

Rozpoczęta kilka lat temu reforma systemu edukacji przyniosła szereg zmian na pierwszym szczeblu kształcenia ogólnego, tzn. w wychowaniu przedszkolnym. Nauczyciele przedszkoli, podobnie jak nauczyciele szkół, znaleźli się w sytuacji niełatwej, musieli bowiem przewartościować szereg dotychczasowych rozwiązań, tak merytorycznych, jak i organizacyjnych.

Kilkuletni okres przemian pozwala już na pierwsze oceny wprowadzonych zmian. Wyraziło je w ankiecie 60 nauczycieli przedszkoli - studentów Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kardynała Augusta Hłonda w Mysłowicach. Nauczyciele legitymowali się zróżnicowanym stażem zawodowym (od kilku do dwudziestu kilku lat), pracowali w różnych środowiskach tak w mieście, jak i na wsi (niewielka przewaga osób ze środowisk miejskich).

1. Źródła wiedzy na temat zmian w wychowaniu przedszkolnym

Ważnym momentem wprowadzania nowych rozwiązań jest świadomość nauczyciela. Proces ten łączy zarówno elementy poznawcze, jak i emocjonalne.¹ Pierwszym więc krokiem do zmiany jest wiedza o jej przedmiocie. Wiedzę na temat reformy nauczyciele czerpali z różnych źródeł, co przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1. Źródła wiedzy na temat zmian w wychowaniu przedszkolnym

Lp.	Źródło	Liczba wyborów	%
1.	Spotkania z dyrekcją placówki	41	44,6
2.	Media, w tym głównie czasopisma	28	30,4
3.	Spotkania z przedstawicielami władz oświatowych	13	14,1
4.	Szkolenia, grupy samokształceniowe, zajęcia na studiach	10	10,9
RAZEM		92	100,0

Z zestawienia wynika, że nauczyciele korzystali z różnych źródeł informacji, zwyczaj z kilku. Największa rola przypadła tu jednak dyrektorom placówek, co potwierdza ich funkcję koordynującą całość pracy przedszkola. Docieranie do informacji (i z informacją) to bardzo ważny element przemian, jest to bowiem ów pierwszy krok na drodze do zmiany świadomości. Mogłoby się wydawać, że zbyt mały udział w tej misji zaznaczył się ze strony władz oświatowych, które stoją za reformą, w tym wypadku jednak dyrektorów należy traktować jako „przedłużenie” tychże władz. Dyrektorzy uczestniczyli wcześniej w różnego rodzaju szkoleniach, by potem przekazać tę wiedzę nauczycielom w swoich placówkach.

2. Zmiany wprowadzone na szczeblu wychowania przedszkolnego

W efekcie reformy w przedszkolach wprowadzono szereg zmian, tak merytorycznych, jak i organizacyjnych. Nauczyciele wyodrębnili te, które w ich przedszkolach są realizowane od kilku lat. Zakres tych zmian jest dość szeroki.

Tabela nr 2. Zmiany wprowadzone w wychowaniu przedszkolnym jako efekt reformy edukacji

Lp.	Zmiana	Liczba wyborów	%
1.	Nowy sposób opracowywania planów pracy	26	10,4
2.	Mierzenie jakości pracy przedszkola	26	10,4
3.	Wymóg doskonalenia zawodowego	25	10,0
4.	Ujmowanie celów pracy w postaci celów operacyjnych	23	9,2
5.	Wprowadzenie stopni awansu zawodowego	21	8,4
6.	Możliwość pracy w oparciu o programy autorskie	19	7,6
7.	Zwiększenie dokumentacji pracy	19	7,6
8.	Większy kontakt przedszkola z rodzicami i środowiskiem	16	6,4
9.	Nowy sposób zapisów w dzienniku	15	6,0
10.	Podmiotowość w kontakcie z dziećmi	10	4,0
11.	Wprowadzenie większej ilości metod aktywizujących dzieci	7	2,8
12.	Wymóg wyższego wykształcenia	7	2,8
13.	Konieczność prowadzenia systematycznej obserwacji dzieci	6	2,4
14.	Wprowadzenie hospicji diagnostycznej	5	2,0
15.	Określenie tzw. wizji i misji przedszkola	5	2,0

¹ zob.: G. Paprotna, Świadomość nauczyciela jako jeden z czynników warunkujących edukację dla rozwoju [W:] Edukacja dla rozwoju, pod red. H. Moroza, Katowice 1996, Wyd. UŚ, s. 61

16.	Wprowadzenie zajęć zintegrowanych	4	1,6
17.	Wprowadzenie płatnych kursów i szkoleń	3	1,2
18.	Wymóg zgodności kierunku wykształcenia z wykonywaną pracą	3	1,2
19.	Tworzenie sytuacji edukacyjnych w pracy z dziećmi	3	1,2
20.	Wprowadzenie planów pracy wychowawczej przedszkola	3	1,2
21.	40 godzinny tydzień pracy	2	0,8
22.	Pogorszenie sytuacji finansowej	2	0,8
RAZEM		250	100,0

Jak widać, nauczyciele określali zmiany różnego rodzaju, od merytorycznych po socjalno - bytowe (pogarszanie sytuacji finansowej). Budujące jest to, że najwięcej wskazań widać jednak dla tego typu zjawisk, które wpłynęły na zmianę sposobu myślenia o dziecku i - co za tym idzie - zmianę kierunku pracy pedagogicznej. Nowy sposób opracowywania planów pracy z dziećmi, możliwość korzystania z programów autorskich, formułowanie celów operacyjnych, mierzenie jakości pracy przedszkola czy większy kontakt z rodzicami - wszystko to wyraźnie zaznaczyło się już w pracy badanych nauczycieli.

Warto również wskazać na ideę podmiotowości, urzeczywistnianą w pracy pedagogicznej, choć dziwić może fakt, że wskazano ją tylko 10 razy. Być może jest to sygnał, że część środowiska nauczycielskiego nie do końca jeszcze rozumie i akceptuje pracę opartą na zasadzie podmiotowości. Być może niełatwo jest zrezygnować z pierwszoplanowej roli w kontakcie z dzieckiem. Jak bowiem uważa S. Guz - *„zasada dwupodmiotowości w wychowaniu, powszechnie uważana dziś przez psychologów i pedagogów za bardzo ważną, zakłada wzajemną równowagę w „braniu” i „dawaniu” zarówno przez nauczyciela, jak i przez dziecko, naprzemiennosc zajmowania pierwszej (inicjującej) i drugiej (przyjmującej) pozycji w organizowaniu aktywności. Kierując się tą zasadą, nauczyciel nie może stale podkreślać własnej kompetencji wobec dziecka, musi też uznawać, że i ono jest kompetentne w wielu dziedzinach.”*²

Wśród zmian, które zostały wskazane przez nauczycieli są też kwestie dotyczące formalnej strony ich pracy, zwłaszcza realizacji awansu zawodowego, oraz - co się w dużej mierze z tym wiąże - zwiększenia obciążeń biurokratycznych. Niepokojące, że te zmiany zostały w ankiecie wskazane częściej, niż inne, odnoszące się bezpośrednio do kontaktu nauczyciela z dzieckiem, np. wprowadzenie obserwacji, wprowadzenie metod twórczych aktywizujących dziecko czy choćby wspomniana wcześniej podmiotowość. Czy jest to sygnał, że zachwiane są proporcje pomiędzy różnymi obszarami zadań, jakie stawia się nauczycielom przedszkoli?

² S. Guz, Edukacja przedszkolna w okresie przemian, Warszawa 1996, Wyd. WSP TWP, s. 91

3. Stosunek nauczycieli przedszkoli do przemian edukacyjnych

Nie wszystkie zmiany w systemie edukacji przedszkolnej, wskazane przez nauczycieli, zostały jednakowo ocenione. Interesujący jest stosunek pedagogów do poszczególnych - nowych - zjawisk w pracy z dziećmi.

Tabela 3. Zmiany w wychowaniu przedszkolnym ocenione przez nauczycieli

POZYTYWNE

Lp.	Zmiana	Liczba wyborów	%
1.	Możliwość wyboru programu pracy wychowawczo dydaktycznej	16	20,0
2.	Otwarcie się przedszkola na rodzinę i środowisko	13	16,25
3.	Podmiotowość w kontakcie z dziećmi	10	12,5
4.	Rozumienie planu pracy wychowawczo – dydaktycznej jako oczekiwanych rezultatów	10	12,5
5.	Wprowadzenie stopni awansu zawodowego	8	10,0
6.	Wzbogacenie oferty warsztatów dla nauczycieli	5	6,25
7.	Wprowadzenie wymogu systematycznej obserwacji dzieci	4	5,0
8.	Planowanie wizji przedszkola na 4 lata	3	3,75
9.	Operacjonalizacja celów kształcenia	3	3,75
10.	Wprowadzenie zajęć zintegrowanych	2	2,5
11.	Wprowadzenie metod aktywizujących	2	2,5
12.	Nowy sposób zapisów w dzienniku	1	1,25
13.	Wprowadzenie hospitacji diagnostycznej	1	1,25
14.	Żadne zmiany nie zasługują na pozytywną ocenę	2	2,5
RAZEM		80	100,00

Tabela 4. Zmiany w wychowaniu przedszkolnym ocenione przez nauczycieli

NEGATYWNE

Lp.	Zmiana	Liczba wyborów	%
1.	Nadmierne obciążenie pracą biurokratyczną	33	46,5
2.	Stopnie awansu zawodowego	10	14,1
3.	Wymóg studiów wyższych dla nauczycieli pracujących	7	9,9
4.	Zmniejszenie ilości czasu przeznaczanego bezpośrednio na pracę z dziećmi	7	9,9

5.	Formułowanie celów operacyjnych	5	7,0
6.	Mierzenie jakości pracy przedszkola	2	2,8
7.	Zbyt duży udział rodziców w pracy przedszkola	2	2,8
8.	Wydłużenie czasu pracy do 60 roku życia	2	2,8
9.	Nowy sposób zapisów w dzienniku	1	1,4
10.	Konieczność opracowywania planu wychowawczego (który de - facto - zawsze był)	1	1,4
11.	Żadne zmiany nie zasługują na negatywną ocenę	1	1,4
RAZEM		71	100,0

Odniesienie się do prezentowanych ocen nie jest łatwe, gdyż - w kilku przypadkach - te same zmiany znalazły się zarówno w jednej, jak i w drugiej tabeli, a to oznacza, że nie są one odbierane jednoznacznie.

Najlepiej zostały przez nauczycieli ocenione te zmiany, które zwiększyły ich wpływ na przebieg pracy, np. możliwość wyboru programu i tworzenia programów autorских. Można chyba postawić tezę, że nauczyciele czują się przez to upodmiotowieni, zyskując wpływ na pewne decyzje i odpowiadając za nie.

Istotne, że zauważono też znaczenie podmiotowości w podejściu do dzieci (tyle osób, ile w ogóle spostrzegło to zjawisko, oceniło je pozytywnie). Trend ten zapisuje się już w świadomości nauczycieli i w praktyce przedszkolnej, choć można było się spodziewać, że będzie to miało miejsce w nieco większym stopniu, niż pokazało to badanie.

Wielu nauczycieli przychylnie odniosło się też do otwarcia przedszkola na rodzinę i środowisko, i włączenie ich w system oddziaływań wychowawczych w większym stopniu, niż miało to miejsce dotychczas. Jest to cenne, gdyż na początku przemian nauczyciele obawiali się takiej zmiany, teraz jednak wielu z nich dostrzeża w takiej pracy szansę na pozyskanie rodziców do działań na rzecz dobra dzieci. W ten sposób przedszkole realizuje swoją funkcję społeczną, gdyż „współpraca z przedszkolem i wymagania stawiane rodzicom stymulują funkcje wychowawcze rodziny, przyczyniają się do poszerzenia kultury i wiedzy, zainteresowań pedagogicznych rodziców. Można więc oczekiwać, że na skutek tej współpracy rodzice będą w sposób bardziej właściwy rozumieć i zaspokajać potrzeby swojego dziecka, wykazywać dbałość o jego zdrowie, stosować lepsze metody pedagogiczne, a także wyzbywać się błędnych poglądów dotyczących higieny i wychowania.”³

Jeśli spojrzymy na kwestie ocenione przez nauczycieli negatywnie, wyraźnie widać, że stosunek tego środowiska do wprowadzanych zmian nie jest jednoznaczny. O ile bowiem można zrozumieć, że nadmiar pracy biurokratycznej czy zmniejsze-

³ M. Kwiatowska, red., Podstawy pedagogiki przedszkolnej, Warszawa 1985, WSiP, s. 26

nie ilości czasu, który powinien być przeznaczony na bezpośredni kontakt z dzieckiem to zjawiska mogące nauczycielom utrudniać pracę, o tyle zastanawiać może negatywna ocena tych przemian, które wcześniej u części respondentów zyskały przychylną ocenę. Chodzi tu np. o operacjonalizację celów kształcenia, nowy sposób zapisów w dzienniku czy większy udział rodziców w procesie wychowawczodydaktycznym, a także awans zawodowy. Ambiwalencja ocen z pewnością jest wynikiem różnego doświadczenia nauczycieli; być może u tych, którzy oceniają je negatywnie nie dokonała się jeszcze przebudowa świadomości, bądź też zmiany te są nieprawidłowo realizowane w poszczególnych placówkach.

Myślę, że należy się zatrzymać przy tak mocno zaakcentowanej negatywnej ocenie pracy biurokratycznej. To znamienne, że akurat ta sprawa została wskazana jako pierwsza rzecz, która budzi sprzeciw nauczycieli. Biurokracja kojarzy się im bardzo często z awansem zawodowym - i to tym bardziej niepokojące. Być może powinien to być sygnał dla podmiotów oceniających pracę pedagogów i decydujących o ich awansie, aby zastanowić się nad tym, jak przywrócić należyte proporcje pomiędzy obowiązkiem dokumentowania działań a wymogiem bycia z dzieckiem, a do tego przecież nauczyciel jest powołany i przygotowany przede wszystkim. Chodzi również o to, aby awans zawodowy postrzegany był jako szansa rozwoju, a nie tylko jako przykry przymus i obciążenie. Jak bowiem pisze J. Szempruch - „*zawód nauczyciela należy do profesji twórczych, innowacyjnych, stale rozwijających się. W reformie edukacji wzrasta autonomia zawodowa nauczyciela, który z realizatora ogólnych decyzji, np. programowych, organizacyjnych itp. przekształca się w profesjonalistę, decydującego o swej pracy i odpowiadającego za jej rezultaty. Sam też jest odpowiedzialny za systematyczny rozwój swej wiedzy i umiejętności profesjonalnych, co jest podstawą awansu na kolejne stopnie służbowego prestiżu.*”⁴

Przywrócenie należytych proporcji między pracą biurokratyczną i pedagogiczną stworzy szansę na to, aby z kolejnymi stopniami awansu wiązała się właśnie coraz większa autonomia nauczyciela, przez co mógłby on faktycznie odczuć swą rolę jako podmiotu w procesie edukacji. W przeciwnym razie awans zawodowy będzie traktowany bardziej jako przymus zewnętrzny (a w nadmiarze dokumentów można zgubić idee).

4. Ogólna ocena sytuacji wychowania przedszkolnego

Wobec zróżnicowanych ocen, jakie nauczyciele przedszkoli wyrazili w kwestii poszczególnych zmian w systemie edukacji, interesujące wydało mi się pytanie o to,

⁴ J. Szempruch, Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy, Rzeszów 2001. Wyd. Oświatowe FOSZE, s. 128

czy zmiany te wpłynęły na polepszenie, czy też może na pogorszenie sytuacji wychowania przedszkolnego.

Tabela 5. Ogólna ocena sytuacji wychowania przedszkolnego w efekcie przeprowadzonej

Lp.	Sytuacja jest:	Liczba wyników	%
1.	Lepsza	10	16,6
2.	Gorsza	22	36,7
3.	Bez zmian	28	46,7
RAZEM		60	100,00

Zastanawiające, że przy tak wielu wskazanych wcześniej, pozytywnych aspektach reformy, ogólna ocena nie jest tak przychylna, jak mogłyby się tego spodziewać np. władze oświatowe. Jak widać - sytuacja wychowania przedszkolnego uległa poprawie tylko dla 16,6% respondentów zaś dla 36,7% - nawet się pogorszyła! I te wyniki skłaniają do refleksji.

Podążanie za zmianą to proces, który wymaga od nauczycieli wiele wysiłku. Wielu z nich świadomie go podejmuje, inni dojrzewają doń, a jest i taka część środowiska, która neguje proponowane - nowe - rozwiązania. Warto wysłuchać każdej grupy, nie tylko po to, by usprawnić reformowanie oświaty, ale przede wszystkim dlatego, że każdy nauczyciel odpowiada za rozwój wielu dzieci, a stosunek do zawodu rzutuje na kontakt z nimi i na sposób realizacji zadań!

Nawet jeśli jakieś poglądy czy oceny wyraża niewielka (nieistotna statystycznie) grupa nauczycieli, nie można tego bagatelizować, gdyż każdemu z nich powierzono CZŁOWIEKA - DZIECKO - WYCHOWANKA, za którego rozwój jest on odpowiedzialny, i to na takim etapie życia, na którym bardzo łatwo wyrządzić szkodę, a dziecko nie ma możliwości obrony przed niekompetentnym pedagogiem.

Zakończenie

Zaprezentowane tu wyniki sondażu mogą być wstępem do dalszych badań. Problematyka oceny reformy przez nauczycieli jest tym ważniejsza, że „(...) *siłami nauczycieli wdrażane będą w życie idee reformy szkolnej. To od ich przygotowania, postaw i kondycji zależeć będą w znacznej mierze efekty zmian w oświacie. Od nauczycieli, którzy nie widzą w reformie szansy na swój społeczny i zawodowy awans oraz perspektyw na poprawę swojej sytuacji życiowej, nie można oczekiwać, że dynamicznie i z zaangażowaniem włączą się w nurt zmian wprowadzanych w szkolnictwie - Należy wziąć w tym momencie pod rozwagę słowa J. Kozielskiego: << W procesie odnowy szkoły główną rolę pełni nauczyciel. Oświata jest zbyt poważnym składnikiem kultury naro-*

dowej, aby powierzać ją tylko urzędnikom, politykom i uczonym. Decydujący głos należy do nauczycieli [...], nauczyciele nie tylko muszą być wysłuchani, ale również muszą wziąć w swoje ręce program naprawy szkoły.”⁵

Głos nauczycieli przedszkoli jest tym bardziej istotny, że oni realizują pierwszy szczebel edukacji ogólnej, a jednocześnie pierwszy obszar zmian wyznaczonych reformą. Ocena tych zmian jest niejednoznaczna, takie więc mogą też być postawy nauczycieli wobec praktyki edukacyjnej. I choć proces przebudowy świadomości jest złożony i długotrwały, należy zrobić wszystko, aby - w miarę możliwości - zarysowała się spójność pomiędzy intencjami władz odpowiedzialnych za reformę edukacji a działaniami środowiska pedagogicznego, które ją urzeczywistnia.

Bibliografia:

1. Guz S.: Edukacja przedszkolna w okresie przemian. Warszawa 1996, Wyd. WSP/TWP
2. Kwiatowska M. (red.): Podstawy pedagogiki przedszkolnej. Warszawa 1985, WSiP
3. Paprotna G.: Świadomość nauczyciela jako jeden z czynników warunkujących edukację dla rozwoju. [W:] Edukacja dla rozwoju, pod red. H. Moroza, Katowice 1996, Wyd. UŚ
4. Stech K.: Nauczyciel i szkoła w zmieniającym się społeczeństwie. [W:] Pedagogika wobec przemian i reform oświatowych, pod red. G. Miłkowskiej - Olejniczak i K. Uździckiego. Zielona Góra 2000, Wyd. WSP
5. Szempruch J.: Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy. Rzeszów 2001, Wyd. Oświatowe FOSZE

⁵ K. Stech, Nauczyciel i szkoła w zmieniającym się społeczeństwie. [W:] Pedagogika wobec przemian i reform oświatowych, pod red. G. Miłkowskiej - Olejniczak i K. Uździckiego, Zielona Góra 2000, Wyd. WSP, s. 503

Summary

The reform carried out for several years has caused many changes on the first level of general education, i.e. in nursery school education. Nursery teachers found themselves in a very difficult situation, they had to re-evaluate a number of both content-related and organisational solutions that have been used so far.

The nursery teachers' attitude to those changes is not unambiguous. Lots of new solutions have been assessed positively, the others had negative opinions, it also happened that the same issues have been assessed in a favourable manner by part of the teachers, and with disapproval by the others. The reasons of such a situation could be different. Perhaps a part of the teachers' environment has not gone through the process of an awareness conversion, or the newly proposed solutions are not properly introduced into particular institutions.

This is a signal for those responsible for the reform introduction to wonder how to reach the cohesion between the education authorities' intentions and the teachers' attitude to the reforms. Since it is not possible to carry out transformations without the teacher's approval. And this matter is of high importance also because of the fact that the teacher's attitude translates into the attitude toward the children.